

”Inte bygger man ett hus genom stridigheter”

Nationalsocialismen på finsk mark

INLEDNING

Citatet som utgör rubriken till denna artikel härstammar från den finländska nationalsocialistiska tidningen *Hakaristi* januarinummer år 1936¹ och syftar på den nationella enhet nazisterna sade sig vilja bygga upp i Finland. Det hus man ville bygga var tillägnat folket, men stridigheter verkade hindra byggnadsprojektet. Varför behövde detta hus resas på finsk mark? Vem eller vad stod i vägen för realiserandet? Vad kan vi lära oss av detta i slutändan misslyckade projekt? Dessa är de centrala frågorna för denna artikel, i vilken jag analyserar de finländska nationalsocialisternas visioner för 1930- och 1940-talets Finland.

Den finländska nationalsocialismen är inget välkänt fenomen. Rörelsens uppblomstring i mellankrigstidens Finland har i forskningen ofta osynliggjorts av periodens överlag nationalistiska och extrema klimat som skapades främst av Lapporörelsen och IKL. Den forskning som gjorts på området har främst fokuserat på berättelsen om de olika organisationernas och personligheternas kommande och gående – ofta i relation till större samhälleliga skeenden. Något seriöst försök att belysa organisationernas program och strävanden har inte företagits. Därför bestämde jag mig för att göra en grundläggande analys av den finländska nationalsocialismens ideologiska innehåll. Slutresultatet blev en avhandling pro gradu med titeln *Hell Finland! Samhällsvisioner i finländska nazistiska tidningar 1932–1944*.

1. ”Ei taloa riidalla rakenneta”, *Hakaristi* 28/1 1936.

I den här artikeln utgår jag från min avhandling pro gradu och behandlar den finländska nationalsocialismens ideologi och visioner för Finland. Inledningsvis diskuterar jag problematiken med att forska i nationalsocialism samt orsaken till att nationalsocialismens ideologiska innehåll undgått uppmärksamhet inom forskningen i Finland. Därefter analyserar jag den nationalsocialistiska samhällskritiken och samhällsvisionerna. Slutligen diskuteras samhällets reaktioner och ideologins inverkan och relevans. Påpekas bör att jag för att göra texten mera flytande tar mig friheten att använda det mera moraliskt laddade begreppet nazism synonymt med begreppet nationalsocialism.

FORSKNINGSPROBLEMATIK

Den internationella forskningen i nationalsocialism och fascism är enorm. Nazismen, det tredje riket och Hitler har granskats från diverse infallsvinklar, inte bara inom historieforskningen utan också inom psykologin, sociologin och statsvetenskapen. Den grundläggande problematiken hos forskningsobjektet utgörs närmast av det omfattande trauma andra världskriget gett upphov till i Europa. Inte minst förintelsen har på många sätt gjort analysen av nazismens ideologiska innehåll mycket svår, eftersom den nationalsocialistiska regimen och folkmordet är så starkt kopplade till varandra. Förintelsen äger inget *varför*, något bland annat Claude Lanzmann uttalat sig om.² Det går emellertid inte att sätta likhetstecken mellan nationalsocialism och folkmord. Ett dylikt likställande uppfattar inte mellankrigstidens nazism i sin rätta historiska kontext, det vill säga på det sätt samtiden upplevde denna rörelse. I stället är det viktigt att se de nazistiska visionerna som en del av ett modernitetsprojekt i en värld där den liberala demokratin höll på att duka under. Första världskriget, industrisamhället och den ekonomiska depressionen tycktes visa på att både kapitalismen och demokratin nått ändan på sin historiska utveckling och funktion. Nationalsocialismen och fascismen erbjöd en alternativ modernitet och lösningar på problem som det rådande samhället verkade vara inkapabelt att tackla.

---

2. Romain Leick & Martin Doerry, "Shoah director Claude Lanzmann: 'Death has always been a scandal'", *Spiegel Online International* 10/9 2010, s. 3.

Historikern Mark Mazower har beskrivit kampen mellan nationalsocialismen, kommunismen och den liberala demokratin närmast som ett triangeldrama, som efter andra världskriget reducerades till en tvekamp.³ Då Sovjetunionen till slut kollapsade kunde Fukuyama utlysa den liberala demokratin till vinnare och deklarerat mänsklighetens ideologiska utveckling avslutad.⁴ Nationalsocialismen uppstod dock under en tid då demokratin närmast höll på att utvisas från den historiska arenan. För en ung republik som Finland som slungats in i ekonomisk depression, politisk splittring och krig utgjorde nazisternas idéer en vision om hur framtiden kunde tänkas se ut. Då nationalsocialisternas visioner för Finland studeras är det därmed av yttersta vikt att inte likställa dem med den realiserade regimen i Tyskland. Det viktiga är att fokusera på den kritik och de ideologiska visioner rörelsen bjöd på i Finland, och inte den politik de tyska nazisterna förde då de väl satt vid makten. De samhällsvisioner de finländska nazisterna presenterade i sina tidningar var ämnade för det egna landet, trots att de bör ses i kontexten av de stora samhälleliga omvälvningar som ägde rum under mellankrigstiden både i Finland och i Europa. Efter andra världskriget har nationalsocialismen främst kommit att förknippas med dödsläger och stöveltramp, vilket är en bild som naturligtvis inte motsvarar den syn på ideologin som rådde före 1945.

Inom forskningen kring nationalsocialismens teoretiska innehåll har man av naturliga skäl fokuserat främst på Tyskland, och i ljuset av regimen förbrytelser närmast betraktat ideologin som en innehållslös bluff.⁵ Många historiker har anmärkt att NSDAP:s partiprogram inte alltid stämde så bra överens med den politik den nazistiska regimen kom att föra.⁶ Det är dock viktigt att hålla i minnet att nationalsocialisterna varken uppfann nationalismen, totalitarismen eller socialismen, och att partiet dessutom grundades av Anton Drexler och inte av Hitler.⁷ Fram till 1934 fanns det många inriktningar inom den

3. Mark Mazower, *Dark Continent. Europe's Twentieth Century*, New York: Vintage Books 1998, s. x–xi.

4. Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, New York: Avon Books 1992, s. xi, 45.

5. Walter Laqueur, *Fascism. A Reader's Guide. Analyses, Interpretations, Bibliography*, London: Wildwood House 1976, s. 316.

6. Leif Sundström, *Fasismi*, Keuruu: Like 2007, s. 167–171.

7. Ernst Nolte, *De fascistiska rörelserna*, Malmö: Bonnier 1968 (övers.), s. 36.

tyska nazismen, och i slutändan kom det politiska systemet närmast att bli "hitleristiskt" eftersom allt Hitler yttrade ägde rättskraft.⁸ Att sätta likhetstecken mellan nationalsocialismens ursprungliga idéer och Hitlers Tyskland är därmed i viss mån ett liknande felslut som att dra paralleller mellan arbetarrörelsens ambitioner och Stalins skräckvälde. Tolkningen varierar naturligtvis beroende på hur mycket utrymme man ger Hitler och hans betydelse för ideologin – efter makt tillträdet kunde man givetvis tänka sig att nazismen helt enkelt blivit det Hitler tyckte och tänkte. Detta var dock inte den ursprungliga tanken, och för en på villovägar om man försöker förstå de finländska nationalsocialisternas samhällsvisioner. Detta betyder dock inte att man bör ställa sig totalt blödd till det skådespeleri och den galenskap som hör alla extrema ideologier till, utan närmast att försöka tolka dem i sin samtida kontext.

Beskrivningen av nationalsocialismen som brottslighet och svammel har dock mött kritik. Johan Östling har påpekat att nationalsocialismen inte var något "sammelsurium av lösryckta idéer", och Mazower har kritiserat den efterkloka synen på nazismen som en "politisk patologi".⁹ I stället borde rörelsen förstås som en av många konkurrerande ideologier under sin tid. Nazismens grundtes var att med hjälp av nationell enhet och ekonomisk styrning rädda nationen från katastrof. Liknande ambitioner fanns såväl i Roosevelts USA som i Mussolinis Italien och Hitlers Tyskland. Även i Finland var de nationalistiska krafterna avsevärda och statens ingrepp i näringslivets funktion och utveckling betydande. Både politiker och de stora massorna såg nationalsocialismen som ett seriöst alternativ för den nya världen. Ännu år 1937 beskrev Winston Churchill Hitler som "kompetent, charmerande och kunnig".¹⁰ Det är väldokumenterat att det i många länder fanns ett utbredd stöd för det "nya Europa" organiserat efter nationalsocialistiskt mönster. Det var först efter det

---

8. Herbert Tingsten, *Nazismens och fascismens idéer*, Stockholm: Bonnier 1965, s. 106; Reidar Larsson, *Politiska ideologier i vår tid*, andra upplagan, Lund: Studentlitteratur 1990, s. 91.

9. Johan Östling, *Nazismens sensmoral. Svenska erfarenheter i andra världskrigets efterdyningar*, Malmö: Atlantis 2008, s. 20; Mazower, *Dark Continent*, s. xii.

10. Winston Churchill, *Great Contemporaries*, London: Butterworth 1937, s. 268.

tyska nederlaget som de flesta med sympatier för nazismen slutligen ställde sig på demokratins sida.¹¹

Vad beror det då på att den finländska nationalsocialismens teoretiska innehåll inte har blivit föremål för forskning? Den här frågan kan delvis besvaras med samma argument som ovan, det vill säga att rörelsens påstått bedrägliga natur har gjort att forskning betraktats som onödig. Det faktum att man länge inom den finska historieskrivningen fokuserat på det som Martti Ahti kallat ”det realiserade alternativet” har dock varit av större betydelse. Med detta avser Ahti den demokratiska samhällssyn som i Finland segrade under 1940-talet.¹² Det överlag omtumlande och radikala klimatet i mellankrigstidens Finland har varit dominerande. Nationalistiska och fascistiska sammanslutningar som Lapporörelsen och IKL och statsmaktens konflikter med och triumf över dessa rörelser har förstärligt nog intagit en större roll inom forskningen än de betydligt småskaligare nazistiska organisationerna. Det första omfattande verket som uttryckligen behandlade den finländska nazismen var Henrik Ekbergs 1991 utgivna *Führerns trogna följeslagare – den finländska nazismen 1932–1944*.¹³ Detta förtjänstfulla verk går dock inte närmare in på de finländska nazisternas samhällsvisioner. Inte heller Lauri Karvonen behandlar de inhemska nazisterna i sina flertaliga verk, utan håller sig till de mera betydelsefulla IKL och Lapporörelsen.¹⁴ Nyligen gjordes dock en offensiv på området i form av verket *Suomalaiset fasistit. Mustan sarastuksen airuet* som utkom våren 2016.¹⁵ Likt Ekbergs publikation går denna bok inte heller in på det teoretiska innehållet, och den tillåter sig dessutom stundvis en något efterklok ton.

Den logiska följdfrågan lyder säkerligen: varför alls forska i de finländska nationalsocialisternas visioner om de nazistiska organisa-

---

11. Mazower, *Dark Continent*, s. 138–181.

12. Martti Ahti, *Salaliiton ääriviivat. Oikeistoradikalismi ja hyökkäävä idänpolitiikka 1918–1919*, Esbo: Weilin+Göös 1987, s. 30.

13. Henrik Ekberg, *Führerns trogna följeslagare – den finländska nazismen 1932–1944*, Ekenäs: Schildts 1991.

14. Se exempelvis Lauri Karvonen, *From White to Blue-and-Black. Finnish Fascism in the Inter-War Era*, Commentationes Scientiarum Socialium 36, Helsingfors: Societas Scientiarum Fennica 1988.

15. Oula Silvennoinen, Marko Tikka & Aapo Roselius, *Suomalaiset fasistit. Mustan sarastuksen airuet*, Helsinki: WSOY 2016.

tionerna var relativt små till sitt omfång? Det väsentliga är emellertid att den finländska auktoritära nationalismen tidvis var mycket synlig och inflytelserik. Lapporörelsen lyckades påverka regeringens politik för att därefter utföra ett kuppöversök. Rörelsens de facto-arvtagare IKL hade stundom ett rätt så högt väljarstöd – i riksdagsvalet 1936 fick partiet 8,3 procent av rösterna.¹⁶ I en europeisk kontext hade Finland en avsevärd auktoritär nationalistisk närvaro, vilket gör det historiska sammanhanget intressant. Eftersom fascismen och nationalismen visade klara livstecken i Finland kan inte nationalsocialismen – även om den var begränsad – betraktas som ointressant. Trots att IKL slutligen tog över manteln efter Lapporörelsen, såg många av de nazistiska organisationerna sig även som arvtagare till den nationalistiska folkörelsen. I det finländska samhällsklimatet utgjorde nationalsocialisterna således ”den radikalaste formen av en existerande mentalitet”, för att låna Heléne Lööws beskrivning av omständigheterna kring den svenska nazismen under samma period.¹⁷ På grund av sin radikala natur, och senare med anledning av vapenbrödrskapet med Tyskland, väckte den nationalsocialistiska verksamheten oro hos myndigheterna och undersöktes därför ständigt av Detektiva centralpolisen.¹⁸

DEN FINLÄNSKA NATIONALSOCIALISMEN I SIFFROR

Exakt hur framträdande var då den finländska nationalsocialismen? I kontrast till den äktfinska folkörelsen var nationalsocialismen urbane förankrad, och kom främst att vara synlig i Helsingfors. Genom att se på de olika organisationernas medlemsantal och de nazistiska tidningarnas upplagor går det att skapa sig en bild av ideologins omfattning i Finland. De fem tidningar som utgjorde grunden för min forskning utvaldes på basis av upplagornas storlek, och de bakomliggande organisationernas inflytande och synlighet. Jag har studerat följande tidningar: *För Frihet och Rätt* (1936–1939, 1942–1944), *Hakaristi* (1934–1936), *Hakkors* (1933–1934), *Herää Suomi* (1933–1934) samt *Kansallissosialisti* (1943–1944). Den förstnämnda tidningen utgavs av

16. Karvonen, *From White to Blue-and-Black*, s. 25–29.

17. Heléne Lööw, *Nazismen i Sverige 1924–1979. Pionjärerna, partierna, propagandan*, Stockholm: Ordfront 2004, s. 9.

18. Ekberg, *Führerns trogna följeslagare*, s. 127–164.

N:o 4-5 (71-72)

SJUNDE ÅRGÅNGEN 22 APRIL 1944

FÖR FRIHET OCH RÄTT

ORGAN FÖR SAMFUNDET FOLKGEMENSKAP r.l.

det finlandssvenska Samfundet Folkgemenskap, de tre därpå följande av den tvåspråkiga organisationen Finlands Folkorganisation (FFO) och den sista av Suomen Kansallissosialistit (SKS). Sammanlagt 125 artiklar, jämnt spridda över samtliga tidningar, har analyserats.¹⁹

Den av Samfundet Folkgemenskap utgivna tidningen *För Frihet och Rätt* var den absolut mest ”intellektuella” av de nazistiska språkrören. Den upp till 18-sidiga tidningen innehöll ofta långa artikelserier och begreppsutredningar som behandlade både politiska och ekonomiska spörsmål på ett djupgående plan. Bakom texterna stod främst chefredaktör Gunnar Lindqvist som år 1915 slutit sig till jägarrörelsen och deltagit både i det finska inbördeskriget och i det estniska frihetskriget. Under tidningens första månader hade chefredaktörsposten innehafts av konteramiral Hjalmar von Bonsdorff som 1918–1919 varit chef för både amiralsstaben och finska flottan. Under Lindqvists ledning växte *För Frihet och Rätts* upplaga från 400 vid grundandet till 3 500 år 1939. Samma år utdelades tidningen gratis i ”svenskbygden”

19. Nicolas von Kraemer, *Hell Finland! Sambällsvisioner i finländska nazistiska tidningar 1932–1944*, avhandling pro gradu, Helsingfors universitet 2016, s. 9.

i upp till tiotusentals exemplar. Under 1940-talet uppgick upplagan till 3 000–4 000, med 200 läsare utomlands.²⁰

Finlands Folkorganisations (FFO) tre språkrör var lättare både till innehåll och i omfång. Organisationen leddes av den välkände finske nazisten Arvi Kalsta. Den svenskspråkige Kalsta (född Grönberg) hade utbildats till jägare i Tyskland, och deltog i inbördeskriget. Efter kriget var Kalsta aktiv i diverse veteranorganisationer och deltog 1930 i skjutsningen av riksdagens vice talman, för vilket han dömdes till åtta månader i tukthus. Efter att ha avsuttit sin dom försökte sig Kalsta på en karriär inom IKL men ogillades på grund av sina nazistiska åsikter, varpå han grundade FFO år 1932. FFO organiserades enligt tyskt mönster med underavdelningar, uniformer och pompösa titlar. Organisationens största tidning *Herää Suomi* uppnådde en upplaga på 10 000 exemplar, medan den svenskspråkiga tidningen *Hakkorset* nådde upp till endast 3 000. Tillsammans med den tredje tidningen *Hakaristi* utgjorde de FFO:s kommunikationskanal ut till allmänheten. De var enkla i stil och omfång, och innehöll korta artiklar och redogörelser.²¹

Yrjö Raikas, som tidigare varit aktiv inom näringslivet och därefter i Kalsta-rörelsen som chefredaktör för *Hakaristi*, grundade 1941 organisationen Suomen Kansallissosialistit (SKS). Raikas hade varit med i inbördeskriget och därefter i skyddskåren och Lapporörelsen. I egenskap av ledare för SKS var Raikas även ansvarig utgivare för organisationens tidning *Kansallissosialisti* som kom att bli den mest extrema och kommersiellt lyckade av alla nazistiska språkrör. Därför blev tidningen ofta mål för en skarp censur. Upplagan uppgick till 7 000–9 000 exemplar och innehållet var mångfacetterat. Både längre artiklar i stil med dem som publicerades i *För Frihet och Rätt* förekom, men även mindre nyheter, notiser och uppmaningar till aktivism. Gemensamt för samtliga tidningar var att skribenterna så gott som alltid använde sig av signaturer – i regel var det endast chefredaktörerna som ibland använde sina egna namn.

Trots att de nationalsocialistiska tidningarna var små i jämförelse med de stora dagstidningarna som exempelvis *Hufvudstadsbladet*

---

20. Ekberg, *Führerns trogna följeslagare*, s. 101–102, 105–106, 195–197.

21. *Ibid.* s. 63–66, 78.

(upplagan 50 000 år 1940) och *Helsingin Sanomat* (upplagan 88 303 år 1939),²² var deras stöd mycket mera centrerat till Helsingfors. Av de två ovan nämnda dagstidningarnas läsare var över hälften bosatta utanför huvudstaden, medan så gott som alla läsare av nationalsocialistisk press stod att finna innanför stadens gränser. I den meningen verkar de nazistiska tidningarna ha haft en viss synlighet i Helsingfors. Tidvis hade vissa av de nationalsocialistiska organisationerna även ett relativt stort antal medlemmar, fastän mängden aktiva förblev liten. FFO:s medlemsantal uppgick till 3 000 varav 800 var bosatta i Helsingfors. Samfundet Folkgemenskap kunde aldrig räkna fler än 800 medlemmar, medan SKS medlemsantal hösten 1944 uppgick till 1 500.²³ Att det fanns en allmän nyfikenhet kring den nationalsocialistiska rörelsen illustreras även av det faktum att ett möte som FFO ordnade i Hesperiaparken sommaren 1933 besöktes av 5 000 deltagare.²⁴

EUROPA I KRIS

Vad går då nationalsocialismen enligt den historiska forskningen ut på? I stora drag kunde man säga att både nationalsocialismen och fascismen har betraktats som reaktionära rörelser eftersom de består av "negativa reaktioner på element i andra ideologier".²⁵ Den väsentliga skillnaden mellan nazismen och fascismen är att den förstnämnda placerar det rasbiologiskt enhetliga folket som det högsta goda, medan den andra närmast idealiserar staten. Nationalsocialismens biologiska determinism och antisemitism är därmed inte centrala inom fascismen. Nazismen kunde uppfattas som en gren under samlingsbegreppet fascism, men ingen klar enighet om detta råder inom forskningen. Nazismen är antikommunistisk eftersom kommunismen i sin klasskamp uppfattades splittra nationen, och i sin internationalism ansågs uppmåna till landsförräderi. Nazismens antiliberalism ligger i synen på liberalismen som tillåtande och slapp. Slutligen är nazismen även antikapitalistisk eftersom det globala kapitalet uppfattades söndertrasa

22. Toivo Nygård & Raimo Salokangas, *Suomen lehdistöen historia 2. Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan*, Kuopio: Kustannuskiila 1987, s. 391.

23. Ekberg, *Führerns trogna följeslagare*, s. 76, 195–197, 246–248.

24. *Ibid.* s. 289–290.

25. Karvonen, *From White to Blue-and-Black*, s. 11.

nationen och splittra folket. Här kommer även nationalsocialismens antisemitism in i bilden eftersom det var främst judarna, eller rättare sagt den internationella ”judiska andan” som ansågs upprätthålla detta system.²⁶

Nazismen har trots detta beskrivits som en borgerlig diktatur.²⁷ I sin nationalism, militarism och kamp mot arbetarrörelser och fackföreningar är den visserligen borgerlig. Rörelsens kamp mot klassamhället, sociala problem och arbetslöshet gör den dock betydligt mera radikal och vänsterorienterad än högerens konservatism och liberalism. Därför kunde både nazismen och fascismen även klassificeras som den ”politiska centerns extremism”.²⁸ Nationalsocialismens korporativa ambitioner utgör en blandning av *laissez-faire*-kapitalism och marxismens centralplanering, och står följaktligen ekonomiskt sett nära socialdemokratien. Således ville nationalsocialismen ge borgarna nationalismen och arbetarna socialismen och därmed genom starkt ledarskap tvinga nationen till samhällsfred. Folket och nationens nytta skulle sättas först och därför skulle borgerskapets privilegier, arbetarnas klasskamp och internationalismens intresseorganisationer helt enkelt avskaffas och förbjudas.

Både nationalsocialismen och fascismen uppkom i första världskrigets efterdyningar. Kriget hade skapat en mängd nya stater efter att de gamla imperierna fallit samman – ett av dessa nya länder var Finland.²⁹ Samtidigt hade det destruktiva kriget (som i Finland tagit formen av ett inbördeskrig) brutaliserat och militariserat det europeiska samhället. Folk var beredda att ta till och acceptera våld på ett nytt sätt. Då den stora mängden veteraner återvände hem efter år av krig möttes de ofta av en verklighet som inte motsvarade vad de uppfattat att de kämpat för: i stället fann de en nation uppdelad i klasskamp, ekonomiska svårigheter och politisk lamslagenhet. Detta kaos väckte oerhörd förbittring hos veteranerna som därför ofta gick med i paramilitära organisationer med uppgift att slå ner det röda

---

26. Karvonen, *From White to Blue-and-Black*, s. 11–12; Löw, *Nazismen i Sverige 1924–1979*, s. 294–297.

27. Tingsten, *Nazismens och fascismens idéer*, s. 10.

28. Stein Ugelvik Larsen, Bernt Hagtvet & Jan Petter Myklebust, *Who Were the Fascists. Social Roots of European Fascism*, Bergen: Universitetsforlaget 1980, s. 52.

29. Mazower, *Dark Continent*, s. 3–6.

hotet. Den liberala demokratins oförmåga att bemöta kommunismens samhällsomstörtande impulser och industrisamhällets problem ledde till att förtroendet för systemet började vackla. För en generation som upplevt det totala kriget verkade den totala staten vara svaret. Trots att rörelsen var folkligt förankrad tilltalades även borgerskapet av de antikommunistiska idéerna – borgerskapet hade ända sedan arbetarrörelsens framväxt retirerat till allt mera konservativa och auktoritära positioner. I framför allt unga nationer med en svag demokratisk tradition och ekonomiska problem framstod den auktoritära nationalismen för många som den logiska lösningen.³⁰ I denna kontext blir även de finländska nationalsocialisternas samhällsvisioner lättare att förstå.

NATIONALSOCIALISMEN – DEN ODEMOKRATISKA DEMOKRATINS ERSÄTTARE

Nationalsocialistiska sammanslutningar började förekomma i Finland under våren 1932. Efter Lapporörelsens kuppförsök i februari samma år hade rörelsen förbjudits och lämnat efter sig ett maktvakuum inom den nationalistiska folkrörelsen. Dessutom hade de tyska nationalsocialisterna avancerat i snabb takt vilket väckte intresse för nationalsocialismens innehåll. Under 1930-talets första hälft grundades därmed en rad nazistiska organisationer som till att börja med väckte allmänhetens nyfikenhet och intresse. I början av 1940-talet nådde den finländska nationalsocialismen sin andra storhetstid i och med vapenbrödrskapet med Tyskland samt detta lands militära framgångar. Under perioden 1932–1944 grundades totalt ett trettiotal nazistiska organisationer i Finland, varav de mest framträdande redan presenterats ovan. Genom sina språkrör kom de under tolv års tid att propagera för sin ideologi.³¹

Det är viktigt att redan från början vara medveten om att nationalsocialisterna själva inte ansåg att det fanns en statsform som kunde kallas "nationalsocialistisk". I stället talade de om "ett nytt sätt att uppfatta tillvaron, livet och staten". Nazismen uppfattades av sina an-

30. Laqueur, *Fascism. A Reader's Guide*, s. 36–40; Lauri Karvonen, *Fascismen i Europa*, Lund: Studentlitteratur 1990, s. 63–64.

31. Ekberg, *Führerns trogna följeslagare*, s. 48–49; Silvennoinen, Tikka & Roselius, *Suomalaiset fasistit*, s. 249–252.

hängare således närmast som en nästan fatalistisk rörelse som utgjorde en logisk fortsättning på den vetenskapliga utvecklingen. ”Politiken åker ännu med häst där det verkliga livet reser med flygmaskin”, som det konstaterades i *För Frihet och Rätt*.³² Tidningen tillade att den nya riktningens utveckling i samhället var lika naturlig och oundviklig som frammarschen för ”bilarna, filmen och radion”.³³ Teknologin och vetenskapen hade tagit stora steg framåt varpå politiken hamnat på efterkälken och därmed blivit förlegad. Detta ville nationalsocialisterna råda bot på. Enligt egen utsago kunde nazisterna därmed ses som ”oppositionella demokrater” och nazismen som en ”reformerad demokrati”.³⁴

FFO:s språkrör *Hakkorset* skrev hur organisationen ville ”befria nationen ur partiväsandets förbannelse” och ersätta detta system med en fosterländsk nationalstat baserad på ett ”sunt tänkande och välmående folk”. I samma stil skrev också *Herää Suomi* om den ”nya riktningen” (”uusi suunta”).³⁵ Den sistnämnda tidningens namn är symptomatiskt för hur nationalsocialisterna såg på sin egen verksamhet som väckelsearbete. Begreppet ”Herää Suomi” och dess svenska version ”Hell Finland” användes av FFO även som hälsningsfras som en slags motsvarighet till ”Sieg Heil”.³⁶ Medan folket i Tyskland och Italien äntligen vaknat och insett partipolitikens intriger och hur de lett till en odemokratisk demokrati, låg det finska folket ännu i slummer. Denna bild målades upp i *Hakaristi* och innehöll även en färggrann analys av partierna i Finland.³⁷

Samlingspartiet uppfattades närmast som kapitalägarnas parti som enbart strävade efter att upprätthålla den ekonomiska elitens privile-

32. Sign. ”Anders”, ”Mera än ett system”, *För Frihet och Rätt* 14/5 1937; sign. ”Anders”, ”Pudeln kärna”, *För Frihet och Rätt* nyårsnummer 1937–1938.

33. ”De kontorsanställdas lönefråga”, *För Frihet och Rätt* 8/II 1937.

34. ”Columbi ägg”, *För Frihet och Rätt* 8/II 1937; sign. ”Per Pistol”, ”På sätt och vis en självdeklaration”, *För Frihet och Rätt* 10/3 1943.

35. ”Vi vilja befria nationen ur partiväsandets förbannelse”, *Hakkorset* 20/6 1933; ”Kansamme itsehallintovalta kunniaansa”, *Herää Suomi* 7/12 1933. Samtliga översättningar från finska är författarens egna.

36. Silvennoinen, Tikka & Roselius, *Suomalaiset fasistit*, s. 263.

37. ”Kansallissosialismi puolue-elämän sijalle”, *Hakaristi* 7/12 1934, ”Meillä ei kansamme tässä suhteessa ole vielä herännyt.” Ruotsalainen kansanpuolue on [...] myynyt nahkansa monen monta kertaa [...] tällä itsekkäällä keppihevossellaan, kielikysymyksellä.”

gier. Dessutom anklagades partiet för att ha utnyttjat Lapporörelsen för att fiska röster ur folkets led. Det liberala framstegspartiet beskrevs närmast som smygkonservativt och därmed bedrägligt. Svenska folkpartiet hade med sin ”käpphäst” till språkfråga upprepade gånger ”sält sitt skinn” och därmed blivit det ultimata kompromisspartiet, medan Agrarförbundet ansågs ha försummat folket och räckt handen åt banksektorn och storindustrin. Socialdemokraterna kritiserades för att låtsas stå upp för de fattiga, och för att de på så vis blivit landets största parti. Egentligen, menade *Hakaristi*, var socialdemokraterna själviska intressebevakare. Även det nationalistiska IKL fick kritik för att trots sina goda intentioner totalt ha misslyckats i sina strävanden. IKL var dessutom högervridet då det allierat sig med det konservativa Samlingspartiet, och hade därmed vänt arbetarklassen ryggen. Detta fick Arvi Kalsta att närmast se på IKL som en bevakare av storkapitalets intressen.³⁸

Nazisterna såg flerpartisystemet närmast som en käbblande intresseklubb. Hela landets välmående och framtid gjordes således enligt nationalsocialisterna beroende av politikernas ideologiska maktspel. Detta ”systemfel” var något nazismen ville komma åt eftersom det intressebevakande och den ”kohandel” som ägde rum i riksdagen hade en splittrande och lamsläende inverkan på hela nationen. Nationalsocialismens syn på demokrati utgick från att den utgjorde ett ideal och inte en färdigbestämd statsform. Det vill säga, hur folkväldet förverkligades var inte väsentligt, utan att det kunde göras i största möjliga grad var det viktiga.³⁹ Nazisterna uppfattade således ett land som styrdes av en upplyst despot, som höll hela folkets välstånd som måttstock för sin politik, som mera demokratiskt än en dysfunktionell demokrati som exempelvis Weimarrepubliken.⁴⁰ Enligt samma mönster betraktade nationalsocialisterna även politiska val som i grunden korrupta. I slutändan handlade allting om annonsering, det vill säga den kandidat som lyckades marknadsföra sig bäst segrade. Detta gjorde i sin tur att olämpliga personer röstades fram till höga poster av personer utan inblick i de politiska frågorna. Att bönder röstade om valutafrågor och

38. Ekberg, *Führerns trogna följeslagare*, s. 300.

39. von Kraemer, *Hell Finland!*, s. 34.

40. Y.W. Jalander, ”Finland och demokratin”, *För Frihet och Rätt*, oktober 1936.

litteraturkritiker skötte jordbrukspolitiken kunde enligt en national-socialistisk tolkning endast leda till problem. Hela detta skådespeleri upprätthölls dessutom enligt nazisterna av den så kallade "åsiktsindustrin", det vill säga tidningspressen, som ansågs ligga i judiska händer. Till denna åsiktsindustri räknade nazisterna åtminstone *Vasabladet*, *Svenska Pressen*, *Västra Nyland* och *Jakobstads Tidning*.⁴¹

Vad nationalsocialisterna ville ersätta den parlamentariska demokratin med är i viss mening luddigt. *Hakkorset* benämnde till och med det kommande systemet som "politiskt laboratoriearbete". Detta kan dock inte avfärdas endast som brist på politiskt innehåll utan bör ses som en central aspekt av den nationalsocialistiska ideologin. Nazisterna talade gärna om den "organiska staten" och såg nedvärderande på den stela parlamentariska demokratins "planer och paragrafer". Här kommer även den så kallade "ledarprincipen" in i bilden.⁴² Nationen skulle ledas av en person som under sig hade en befälskedja ner på gräsrotsnivå. Såsom inom armén skulle utbildningen garantera att den med de bästa färdigheterna tog sig till toppen. Här kan man även se ett samband med kapitalismens idé om marknadens naturliga urval av kunniga individer. Ledarpersoner på olika nivåer skulle således kunna fatta egna "kreativa" beslut eftersom staten likt en armé i fält hade en riktning och en uppgift. Det handlade således om en politisk rationalisering och fostran i syfte att skapa ett expertstyre. Ledaren skulle följaktligen styra Finland som ett företag, men med allas bästa för ögonen. Nazisterna påpekade gärna att många institutioner i samhället redan styrdes enligt denna princip: Kymmene Aktiebolag, Finlands armé och Åbo Akademi. Dessutom framförde nazisterna att ledarprincipen byggde på en "urnordisk princip", nämligen "hövdingskapet". Trots detta erkände man att "den nationalsocialistiska statskonstruktionen givetvis ännu inte [är] färdigt gestaltad på finsk mark".⁴³

41. "Puolue-elämä kansamme turmio", *Hakaristi* 14/1 1936; "Demokrati, frihet och barbari", sign. "Anders", "Till en demokrat", *För Frihet och Rätt* 23/7 1938, sign. "Anders", "Världens största industri och dess betydelse för det moderna samhället", *För Frihet och Rätt* januari 1937; sign. "Landsortsbo", "Frihet och Rätt", *För Frihet och Rätt* februari 1937.

42. "Politiskt laboratoriearbete. God vilja är bättre än programpunkter", *Hakkorset* 1/9 1933.

43. "Valtio kansallissosialismissa", *Kansallissosialisti* 27/8 1943. "Kansallissosialistinen valtiorakennelma ei tietenkään vielä ole lopullisesti hahmoteltavissa suomalaisella

Inte heller var det klart vem ledaren skulle kunna vara. Ledarimpulserna kom givetvis till stor del från meningsfränderna i Tyskland, men även i Finland hade liknande ambitioner funnits redan före nationalsocialismens uppkomst. År 1919 hade en grupp aktivister planerat att genom ett kuppförslag installera Mannerheim vid makten som diktator. Lapporörelsen hade sitt upprorsförslag till trots stor respekt för Svinhufvud och hade i mån av möjlighet ställt sig bakom presidenten om det rådande statskicket fallit samman.⁴⁴ FFO:s grundare Arvi Kalsta hade inom organisationen titeln ”riksledare”, vilket troligtvis är den titel man tänkte sig att även Finlands ledare skulle ha tilldelats. Kalstas medarbetare, ”propagandachef” Thorvald Oljemark var dessutom övertygad om att Kalsta var den ledarfigur den finländska nazismen var i så starkt behov av. FFO-ledaren var dock trots sin handlingskraft rätt så lugn till naturen och saknade helt Hitlers uppviglande sätt.⁴⁵

I stark kontrast till ledarprincipen stod enligt nazisterna de slappa ideologier som lät individer själviskt klampa över folket och nationen. Enligt nazismen borde förhållandet vara så gott som det motsatta, enligt slagordet ”allmännyttan framom egennyttan”. Detta var en paroll som var absolut central inom nationalsocialismen, och som de finländska nazisterna hämtat direkt ur NSDAP:s partiprogram där den formulerades ”Gemeinnutz vor Eigennutz”.⁴⁶ Gemenskapens bästa skulle således gå före den enskilda individens bästa. Slagordet användes ofta i kritiken av den ur nazistisk synvinkel så förhatliga liberalismen. Liberalismen ansågs likt demokratin ha urvattnats och blivit en själviskhetens ideologi. Nationalsocialisterna uppfattade att liberalismen närmast blivit ett verktyg i rättfärdigandet av industrisamhällets orättvisor och problem. Enligt *Hakkorset* var dock Anders Chydenius ursprungliga läror om liberalism fullständigt kompatibla med nationalsocialismen. Liberalismen ledde enligt nazisterna endast till att alla stred mot var-

---

maaperällä.”; ”Analys av FFO:s riktlinjer. Grundsats II. Statsbyggartanken”, *Hakkorset* 1/12 1933; Y.W. Jalander, ”Är ett partilöst parti ett tidens behov?”, *För Frihet och Rätt* juli 1936”; sign. ”Anders”, ”Ännu till en Demokrat”, *För Frihet och Rätt* 7/10 1938.

44. Ekberg, *Führerns trogna följeslagare*, s. 35; Karvonen, *From White to Blue-and-Black*, s. 23.

45. Silvennoinen, Tikka & Roselius, *Suomalaiset fasistit*, s. 260–261.

46. Ekberg, *Führerns trogna följeslagare*, s. 322.

andra och allmännyttan bortglömdes, något man uppfattade att Aleksis Kivi illustrerat väl i *Sju bröder*. Nationalsocialismen skulle däremot utgöra en ”gyllene medelväg mellan liberalismens otyglade själsvåld och marxismens förkvävande reglementering”.⁴⁷

Kritiken av kapitalismen och borgerskapet vilade på liknande grunder. Själviskhet och utnyttjande av folket för egen vinning utgjorde kärnan i kritiken. Dessutom uppfattades kapitalismen likt kommunismen som internationell vilket inte passade ihop med nationalsocialisternas nationalistiska aspirationer. Till ett av de centrala budskapen hörde kravet på att ”ränteslaveriet” skulle brytas. *Brechung der Zinsknechtschaft* var också något de finländska nazisterna lånat direkt från de tyska nazisternas program.⁴⁸ Folket och nationen uppfattades enligt denna syn ha blivit kedjade av den ”överstatliga finansmakten” som dessutom kontrollerades av ”judiska ockrar-bankirer”.⁴⁹ Kapitalet var ”ett rovdjur som jagar det skapande arbetet och som en ’luffare’ förflyttar sig från företag till företag och från land till land”, förkunnade *Hakaristi*.⁵⁰ Borgerskapet i sin tur klandrades för att ha betraktat arbetarklassens svårigheter utan att åtgärda saken. Därför ansåg nationalsocialisterna borgarna vara medskyldiga till kommunismens frammarsch. De finländska nazisterna såg sig dessutom som de enda som i verkligheten brydde sig om arbetarna eftersom de nazistiska organisationerna inte var ute efter ekonomisk nytta. Till och med socialdemokraterna – påpekade *Hakaristi* – gick i näringslivets ledband. Tidningen kritiserade den socialdemokratiske ledaren Väinö Tanner för hans medlemskap i Enzo-Gutzeit Oy:s förvaltningsråd, samt för att han också var verkställande direktör på företaget Elanto och innehade en hög post vid Finlands Bank.⁵¹

Nationalsocialisternas ekonomiska system skulle vara korporativt till sin uppbyggnad och bestå av en så kallad ”folkhushållning”. I klar-språk innebar detta att folkets väl skulle sättas före ekonomisk vinst,

47. ”Individens rätt”, *Hakkorset* 1/5 1934; ”Analys av FFO:s riktlinjer. Grundsats 7. En ny världsåskådning”, *Hakkorset* 3/10 1933.

48. Ekberg, *Führerns trogna följeslagare*, s. 323.

49. ”Den nationalsocialistiska folkhushållningstanken”, *Hakkorset* 1/9 1933.

50. ”Kuka on nykyään kapitalisti? Kenen puolesta ja ketä vastaan on taisteltava?”, *Hakaristi* 14/6 1935. ”Pääoma [...] on muodostunut [...] ’kulkuriiksi’, joka liikkuu yrityksestä toiseen ja maasta maahan.”

51. ”Vedä oppi vertauksista neuvo juoksuta jutusta”, *Hakaristi* 29/3 1935.

och att ”politiken skall bestämma över ekonomin, inte tvärtom”.⁵² Den fria företagsamheten såg nationalsocialisterna upp till, och den skulle bevaras men under en reglering som anammade folkhushållningens principer. Det korporativa systemet innebar att alla fackföreningar skulle upplösas och ersättas med en ”yrkesståndskammare”. I denna kammare skulle de mest kapabla representanterna från varje yrkesgrupp och län samlas för att lösa tvister. Den nationalsocialistiska ekonomin var alltså en sorts hybridekonomi. Enligt nazisterna passade detta Finland exceptionellt väl eftersom landet uppfattades ha mycket att förbättra på många områden. Följaktligen föreslog *Hakkorset* ”nyodlingsarbeten, torrläggningar av kärr och sankmarker [...] sänkningar av sjöar, förbättringar av skeppsleder och kanallinjer samt byggandet av nya dylåka”. Staten kunde därutöver bygga ”järnvägar, landsvägar, kraftverk samt uppföra kommunala och statliga byggnader”.⁵³

De kapitalistiska produktionsmedlen skulle få fortsätta existera i ett nationalsocialistiskt Finland. ”Företagarandan” var likt ledarprincipen en skaparkraft som nazisterna lyfte fram som något viktigt, samtidigt som de vidhöll att endast gemenskapen kunde garantera företagaren framgång. Betoningen av den nationella företagaren var en uttrycklig handräckning åt medelklassen. Forskningen har ofta beskrivit nazismen som en ”radikal medelväg” för en medelklass som hamnat i kläm mellan arbetarrörelsen och storkapitalet.⁵⁴ I Finland verkar detta ha varit fallet i högre grad än i Tyskland. Den finländska fascismen var överlag förankrad främst i den urbana medelklassen, och samma trend verkar gälla även för nationalsocialismen. Då FFO deltog i riksdagsvalet år 1933 kom 60 procent av de sammanlagt 2 733 rösterna från Helsingfors. Stödet för FFO var dock betydligt större i de södra mera medelklassbetonade delarna av staden (1,5–2,4 procent) än det var norr om Långa bron (0–1,4 procent).⁵⁵ Att den finländska nationalsocialismen var främst en medelklassrörelse stöds också av det faktum att det ända sedan Finlands självständighet funnits sympatier

52. ”Kansallissosialistinen talousetiikka”, *Hakaristi* 23/11 1934. ”Kansallissosialistisessa valtiossa politiikka määrää talouden, eikä päinvastoin.”

53. ”Arbetslöshetsfrågan”, *Hakkorset* 27/6 1933.

54. Sundström, *Fasismi*, s. 150–153.

55. Ekberg, *Führerns trogna följeslagare*, s. 79–81, 90–92.

för den auktoritära nationalismen inom näringslivet.⁵⁶ Nazisternas idé om ekonomins styrning och icke-styrning visar tydligt hur ideologin systematiskt både ville behålla och skära bort aspekter inom både kapitalismen och socialismen. Attityden avslöjar också en del av nazismens inre mekanik. För att sammanfatta:

Nationalsocialisternas uppfattning om de enskilda människornas förmåga att fatta beslut och verka i ett lands ekonomi är [ändå] något motsägelsefull. De upphöjer massan som det nationellt viktiga samtidigt som de betraktar enskilda individer som absolut nödvändiga för nationens överlevnad. Således såg nazisterna individer dels som fredliga och samverkande människor i en nation, men samtidigt ändå som aggressiva och egoistiska. Dessutom hyllas båda dessa attribut som goda och behövliga i samhället. Detta visar på nationalsocialismens ideologiskt klivna natur och behov av att sparka och berömma både uppåt och nedåt.⁵⁷

ANTISEMITISM OCH FOLKGEMENSKAP

Den övergripande idé som skulle binda samman de nationalsocialistiska politiska, ekonomiska och sociala reformerna var folkgemenskapen. Enligt denna idé skulle nationens enhetlighet och samstämmighet bygga på ett rasbiologiskt ”rent” folk. Alla främmande element skulle avlägsnas, främst de som var internationella till sin karaktär. Här ingick den nazistiska antisemitismen och rasläran. Antisemitismen har givetvis en mycket lång historia, men den blossade upp på nytt under 1800-talet då man började tilldela Europas judar samma medborgerliga rättigheter som resten av befolkningen. Nationalismen och socialdarwinismen formade synen på judarna, även i Finland. Det var dock inte förrän på 1930-talet som antisemitismen blomnade upp.⁵⁸

Den finländska nationalsocialistiska pressen gick till attack mot judarna både på ideologiska och personliga grunder. Enligt *För Frihet och Rätt* bottnade nazisternas aversion mot judarna i judarnas

---

56. Markku Kuisma, *Suomen poliittinen taloushistoria 1000–2000*, Keuruu: Siltala 2009, s. 162, 174.

57. von Kraemer, *Hell Finland!*, s. 62.

58. Jari Hanski, *Juutalaisvastaisuus suomalaisissa aikakauslehdissä ja kirjallisuudessa*, diss., Helsingin yliopisto 2006, s. 7, 13, 107–108.

”materialistiska syn på livet”, deras ”snikenhet [...] bedräglighet” samt benägenhet att gripa efter ”penningar och makt” i stället för att utföra ”hårt arbete”. Dessutom ansåg man att judarna försökte korrumpiera det vanliga folket in i samma tankemönster.⁵⁹ De finländska nationalsocialisternas största problem var dock att judarna utgjorde endast 0,04 procent av Finlands befolkning under 1930-talet. Då det började komma judiska flyktingar till Finland 1938 stängdes gränserna rätt fort, men de som hann in blev utsatta för nazisternas propaganda om det massiva judiska hotet.⁶⁰ Eftersom den judiska befolkningen var så minimal måste den nationalsocialistiska pressen ibland ta till desperata metoder. Exempelvis skrev *Herää Suomi* stött om hur kalstaiter (det vill säga medlemmar av FFO) ständigt blivit illa behandlade av judar på offentliga platser. Nazisterna hade följaktligen fått motta arga blickar i Helsingfors spårvagnar och fått sina hakkorsmärken avslitna på öppen gata. Tidningen anklagade också judar för att ha vandaliserat sina egna butiker i syfte att svartmåla nationalsocialisterna.⁶¹

I brist på konkret material nöjde sig de finländska nazisterna med att kritisera den ”judiska andan”. Dessutom rapporterade man om brott som begåtts av judar i andra länder – främst Tyskland. Nationalsocialisterna såg både marxismen och kapitalismen närmast som en judisk konspiration eftersom de internationella judarna ansågs vara de som drog nytta av konflikten mellan borgerskapet och arbetarklassen. ”Detta är grunden för idén om plutokratins och den judiska maktens världsherravälde” förkunnade *Kansallissosialisti* i maj 1944.⁶² Även andra internationella krafter kritiserades på samma sätt. Bland annat frimurarna agerade ”helt enligt judisk ritual” vilket fick *För Frihet och Rätt* att inför presidentvalet 1936 förklara Risto Ryti olämplig för posten eftersom han var ”höggradig frimurare”.⁶³

Den ”judiska andan” förknippades således inte enbart med judar eller enskilda individer – *För Frihet och Rätt* såg det nödvändigt att

59. ”Frågor och svar”, *För Frihet och Rätt* 9/10 1937.

60. Karvonen, *From White to Blue-and-Black*, s. 28; Hanski, *Juutalaisvastaisuus*, s. 284.

61. ”Juutalaiskysymys”, *Herää Suomi* 12/10 1934.

62. *Kansallissosialisti* 26/5 1944, ”Materialismi kansan ainainen rikkiinäisyyden ahjo. Siinä on juuri kapitalismin ja marksilaisuuden kirous.” ”Tähän perustuu ajatus plutokratian ja juutalaisuuden vallasta hallita koko maailmaa.”

63. Y.W. Jalander, ”Presidentfrågan”, *För Frihet och Rätt*, november 1936.

påpeka att det säkerligen fanns även judar som ”ogilla sitt folks anda”.⁶⁴ Den materialism och internationalism som judarna påstods stå för och påtvinga resten av samhället uppfattades vara grundproblemet. Nazisternas idé om att ”varje nation bör organisera sig på en nationell grundval” gällde även judarna som man gärna såg att skulle skapa sig en egen sionistisk stat. De ”andliga judarna” och ”internationalismens agenter” var enligt nationalsocialisterna ständigt i farten världen över i syfte att hindra nationsbyggen och på så vis även hindra att en stark nationalkänsla väcktes i Finland. Därför var det även viktigt att inga judar (eller frimurare) fick besitta höga poster inom det ekonomiska, politiska eller kulturella livet ”ty man vet aldrig vilkas ärenden de gå”. Judarnas ”materialistiska, egennyttiga världsåskådning” skulle leda till att ”den judiska finansen” tog makten över det finländska näringslivet och därmed skulle kedja nationen till utländska lån. *Hakkorset* rapporterade om hur ”några ryska finansjudar” på valutabörsen i Stockholm hade spekulerat i ”vår finska valuta” vilket gett spekulanterna stora rikedomar medan den inhemska ekonomin råkat i problem. Den ”judiska andan” var således en förlängning av den judarna tillskrivna internationalismen, materialismen och nationella hemlösheten.⁶⁵ Den ”judiska andan” med judarna själva i spetsen sågs av nazisterna således som en parasiterande makt som i sin egen nytta hindrade nationell enhet och även kunde kopplas både till den internationella kommunismen och till den globala kapitalismen. En antisemitisk politik ansågs vara en grundförutsättning för att folkgemenskapen skulle kunna uppnås.

Om nationalsocialisterna hade svårt att hitta ett mål för sin antisemitism gick idén om folkgemenskapen bättre att binda till den finska mytologin och det finska lynnet. De finländska nazisterna talade gärna om den ”Kalevala-finska ödesgemenskapen” som de uppfattade som finländarnas centrala karaktärsdrag. Enligt *Kansallissosialisti* var nationalsocialismen egentligen bara en modern fortsättning på den ”Kalevala-anda” som skulle rädda nationen. Det finska blodet måste hållas rent om ”finska idéer” skulle kunna födas i framtiden, och detta krävde rasförädling. Till den ”nordiska rasens” karaktärs-

64. ”Frågor och svar”, *För Frihet och Rätt* 9/10 1937.

65. Y.W. Jalander, ”Är ett partilöst parti ett tidens behov?”, *För Frihet och Rätt* juli 1936; ”Analys av FFO:s riktlinjer. Grundsats I. Statens auktoritet”, *Hakkorset* 27/6 1933.

drag räknade nazisterna ”sanningskärlek, handlingskraft, mod och omdömesförmåga”, vilket tog sig uttryck både själsligt och kroppsligt. Bakom rasförädlingstanken fanns dock även en rädsla för att den egna rasen skulle gå under på grund av en för låg nativitet. Att värna om ”folket framtida bestånd” var centralt för nationalsocialismen. Hit hörde även omskolningen av icke-önskvärda, något de finländska nazisterna behandlade särskilt omfattande. I *För Frihet och Rätt* nämndes i ett nummer 1937 att ”partihetsarena” skulle sändas till koncentrationsläger, vilket antyder att dessa anläggningar också fanns på de finländska nazisternas agenda. De få omnämningarna och totalt realistiska beskrivningarna av de tyska koncentrationslägren tyder dock på att lägrens funktion inte diskuterats. Uppenbarligen gjordes dock förteckningar över personer som skulle råka illa ut om nazisterna kom till makten. Hit hörde bland annat skämttidningen *Garms* chefredaktör Henry Rein.⁶⁶

Begreppet folkgemenskap hade lanserats i den politiska debatten i Finland redan 1919 av radikalhögeraktivisten och nazisten Yrjö Ruutu. Begreppet tog dock inspiration från det tyska begreppet *Volksgemeinschaft* som syftade på den nationalstat nationalsocialisterna ville bygga upp i Tyskland. Rasgemenskapen blev dock något av en stötesten för de finländska nazisterna eftersom det ännu existerade en klyfta mellan äktfinnar och svensksinnade i Finland. Redan på 1800-talet hade en del svensksinnade framfört att de svenskspråkiga i rasmässigt hänseende var överlägsna de finskspråkiga, och detta var något framför allt de finlandssvenska nazisterna inte gjorde reklam för. Eftersom nazisternas högsta ambition var att ena nationen var det inte förnuftigt att lyfta fram språk- eller rasfrågan och därmed förorsaka splittring. Rasbegreppet fick därmed ge vika för en idealistisk runebergsk anda, även hos nazisterna. Samfundet Folkgemenskap skrev rakt ut att man talade för en ”sådan anda som kommit till uttryck i Johan Ludvig

66. ”Kansallinen henki Kansallissosialismissa”, *Kansallissosialisti* 16/7 1943, ”Suomalainen veri synnyttä perusluonteltaan suomalaisia ajatuksia [...] edellytysenä luonnollisesti on, että suomalainen kansanaines on saatava vereltään puhtaana säilymään [...] kansamme rodullisen rappeutumisen estäminen on kalevalaisen ajatuksen pohjasäveleenä.”; ”Suomalainen luonne ja kansallinen sosialismi”, *Kansallissosialisti* 4/8 1944; sign. ”Landsortsbo”, ”Frihet och Rätt”, *För Frihet och Rätt* februari 1937; Ekberg, *Führerns trogna följeslagare*, s. 289–290. I *Garm* blev nazisterna ständigt mål för förlöjligande skämtteckningar.

Runebergs diktning”. Denna anda blev således något av ett särdrag för den finländska nationalsocialismen.⁶⁷

Folkgemenskapstanken var som sagt även kopplad till en fruktan för den egna kulturens undergång. Den moderna kvinnoörelsen kritiserades för samhälls- och familjesplittrande ambitioner och för att den ansågs ha förvrängt kvinnoidealet. *För Frihet och Rätt* citerade i ett februarinummer 1938 en ”kampskrift” skriven av den svenska författaren Ruth Olsson som proklamerade att det nazistiska kvinnoidealet utgjordes av den ”vikingahustru som från klipporna spanade efter drakens randiga segel – inget målat och mjåkande mähä, utan en stolt och stark kvinna”. Att ungdomen tillbringade sina kvällar på restauranger som Veljeshovi och YH betydde enligt nationalsocialisterna också att ungdomens ”förvildats” och letts vilse av modern film och litteratur. Själva det moderna stadslivet var något nazisterna motsatte sig. Helsingfors ”tröstlösa hyreskaserner” gjorde att nativiteten och levnadsstandarden sjönk och pengaintressen gjorde att staden blev en ”stenöken”. *Kansallissosialisti* såg det nybyggda Tölö som ett praktexempel på detta fenomen. Den hårda urbana miljön utgjorde enligt nazisterna en kontrast till naturen och blev därmed det naturliga hemmets antites.⁶⁸

Det naturliga hemmet var enligt nationalsocialisterna folkhemmet. I april 1936 skrev *För Frihet och Rätt* om den ”nationella socialismen i Tyskland och Sverige”, vilket antyder att de finländska nationalsocialisterna intressant nog inkluderade det demokratiska folkhemmet i Sverige i sina förebilder. Detta ger en inblick i vad det egentligen var de finländska nazisterna ville uppnå: en på rasläror grundad välfärdsstat. För att uppnå detta skulle det finska folkets väckas till att inse sin blods-, ödes- och kulturgemenskap.⁶⁹ Folkgemenskapen utgjorde både ledmotivet och det högsta målet för nationalsocialisterna, och en antisemitistisk politik var det främsta redskapet att uppnå målet. Antisemitismen hängde ihop med rasläran men också med

67. von Kraemer, *Hell Finland!*, s. 82; Ekberg, *Führerns trogna följeslagare*, s. 196.

68. ”Vad kvinnan vill...”, *För Frihet och Rätt* 3/2 1938; ”Kansallinen henki Kansallissosialismissa”, *Kansallissosialisti* 16/7 1943; ”Liberalismin kyvyttömyys kukkii”, ”Esikauptunkiliiitoksemme toteuttaminen olisi ollut pahan lisäämistä, ei sen lopettamista”, *Kansallissosialisti* 21/1 1944.

69. von Kraemer, *Hell Finland!*, s. 87–88.

kritiken av internationalismen som i sin tur gick att koppla både till kommunismen och till kapitalismen. Demokratien och liberalismen utgjorde de främsta måltavlorna för nazisternas kritik eftersom dessa två ideologier uppfattades möjliggöra och upprätthålla det korrupta systemet. På detta sätt blev den judiska konspirationen fullkomlig och nationalsocialismen det enda botemedlet.

MOTTAGANDE OCH IDEOLOGI

Trots att de nationalsocialistiska visionerna i slutändan stupade på att Tyskland förlorade kriget, var det redan före det klart att finländarna inte var vidare ivriga att ta läran till sig. Ironiskt nog blev de finländska nazisterna själva anklagade för att importera främmande synsätt till Finland. Under vinterkriget började statsmakten uppfatta nationalsocialisterna som ett hot mot den nationella enhet som uppstått i och med kriget.⁷⁰ Detta var något av en paradoxal roll för en rörelse som uttryckligen ville ”väcka” folket till samstämmighet. De finländska nazisterna underströk dock att de inte var ute efter att kopiera det tyska systemet utan endast låta sig inspireras av den ”nya världsåskådningen”. De finska nationalsocialisterna liknade gärna sin rörelse vid Martin Luthers reformation, som också hade startat i Tyskland och spritt sig till det övriga Europa som en förnyelse av religionen. På samma sätt ville nazisterna i Finland se nationalsocialismen som en naturlig del av det europeiska moderniseringsprojektet. På ett visst sätt lyckades även nazisterna koppla sin ideologi till en romantiserad runebergsk anda, Kalevala-nationalism och fornnordiskhet. Nationalsocialismen hade visserligen likheter med den nationalism som exempelvis J.V. Snellman förkunnade under 1800-talet. Den finska samhällsutvecklingen hade dock hunnit långt sedan dess, och det politiska systemet höll på att konsolidera sig. Nationalsocialisterna var för sent ute, och med idéer som i många avseenden avvek från den nationella identitet som redan hade utformats.⁷¹

Nationalsocialisterna hade dock själva en annorlunda syn på sin rörelse än det finska folket. Så sent som i augusti 1944 skrev *Kansallis-*

70. Ekberg, *Führerns trogna följeslagare*, s. 286–290.

71. von Kraemer, *Hell Finland!* s. 91.

socialisti om hur de som avfärdade nationalsocialismen som främmande endast försökte "slå en kil mellan den nationella socialismen och Finlands folk".⁷² Främst sågs nazismens svårighet med att slå rot i det finska samhället som ett symptom på den av parlamentarisk demokrati förgiftade jordmånen. De flesta finländare uppfattade dock nationalsocialismen som importerad, påtvingad eller främmande, och dess ledare som dubiösa och oseriösa figurer. Inför riksdagsvalet 1933 ordnade den nazistiska organisationen Suomen Kansallissosialistinen Liitto ett evenemang på Braheplan i Berghäll. Åhörarna buade och beskyllde nationalsocialisterna för att endast erbjuda jobb i koncentrationsläger. Då organisationens ledare Juhani Konkka under sitt tal försökte efterhärma Hitlers kända handrörelser och dessutom lovade alla en bil om SKL röstades till makten brast publiken ut i skratt.⁷³ Inte heller gjorde nationalsocialisterna någonsin ett vidare gott valresultat – endast 4 000 röster i jämförelse med de 69 000 som gett sin röst åt IKL. Dessa röster härstammade dessutom främst från de så förhatliga städerna, och inte från landsbygden.⁷⁴

Trots detta gjorde nazisterna ihärdiga försök att synas i stadsbilden. Över FFO:s högkvarter på Mikaelsgatan vajade på valborgsmässoafton 1933 en blå-vit-svart hakkorsflagga. I portgångarna stod brunklädda nazister som försökte locka in intresserade från gatan. Redan nästa år stiftades dock den så kallade "bluslagen" som förbjöd uniformer på offentliga platser. Senare tillkom en lag som förbjöd fler än 30 personer att samlas på samma ställe vilket utgjorde ett problem för nazisternas sammankomster. Också pressen satte sig till motvärn. Främst *Suomen Sosialidemokraatti*, *Arbetarbladet* och *Svenska Pressen* men också övriga drev med och kritiserade nationalsocialisterna. *Hufvudstadsbladet* vägrade på grund av ideologiska skäl att ta in annonser för *Frihet och Rätt*.⁷⁵ Det är således lätt att fastslå att de finländska nationalsocialisternas visioner för det finska samhället togs emot främst på ett kyligt eller avvisande sätt.

72. "Kansallinen sosialismi ja Suomen kansan etu", *Kansallissosialisti* 11/8 1944, "vihollisemme, jotka tekevät parhaansa iskeäkseen kiilan kansallisen sosialismin ja Suomen kansan välille".

73. Silvennoinen, Tikka & Roselius, *Suomalaiset fasistit*, s. 257.

74. Ekberg, *Führerns trogna följeslagare*, s. 301, 79–81.

75. Ibid. s. 77, 79, 85, 289–290.

Att forska i de finländska nazisternas visioner är i sig ett fascinerande företag. Under ett ögonblick i den unga republikens tidiga historia presenterades en alternativ framtid – ett ideologiskt skynke som skulle sänkas över samhället. För det väsentliga i den finländska nationalsocialismen är just att den blev kvar på ritbordet – visionerna blev aldrig verklighet. Därför har vi en unik möjlighet att studera vad nationalsocialisterna sade att de ville åstadkomma i ett litet demokratiskt land, hur de brottades med den etablerade nationella identiteten, propagerade för den annalkande framtiden och till slut förlorade. Som konstaterades i början har nationalsocialismen ofta setts som en innehållslös bluff och därmed ingen riktig ideologi. I studiet av de finländska nazisternas visioner blir det uppenbart att nazisterna hade en minutiöst utplagd plan över hur alla samhällets sektorer skulle organiseras. Det intressanta är just det faktum att vi inte har en realiserad regim att jämföra med. Kanske hade den finländska nationalsocialismen väl vid makten blivit socialistisk, borgerlig eller destruktiv? Att påstå att nazismen inte är en ideologi är att spela nazismen i händerna, för det var just så de själva uppfattade rörelsen: som organisk – en ny anda. Detta var det centrala budskapet som signaturer likt ”Mr. Common Sense” i *För Frihet och Rätt* ville föra fram.⁷⁶ För att sammanfatta: nationalsocialismens påstådda icke-ideologiska karaktär är kärnan i dess ideologi.⁷⁷ De nationalsocialistiska framtidsvisionernas ideologi kan belysas på ett nytt sätt genom studiet av det lilla fönster som hittas i en av de bortglömda vråna av Finlands 1900-talshistoria.

Bildkälla

s. 217 Nationalbiblioteket, Helsingfors

---

76. von Kraemer, *Hell Finland!*, s. 12.

77. *Ibid.* s. 93.